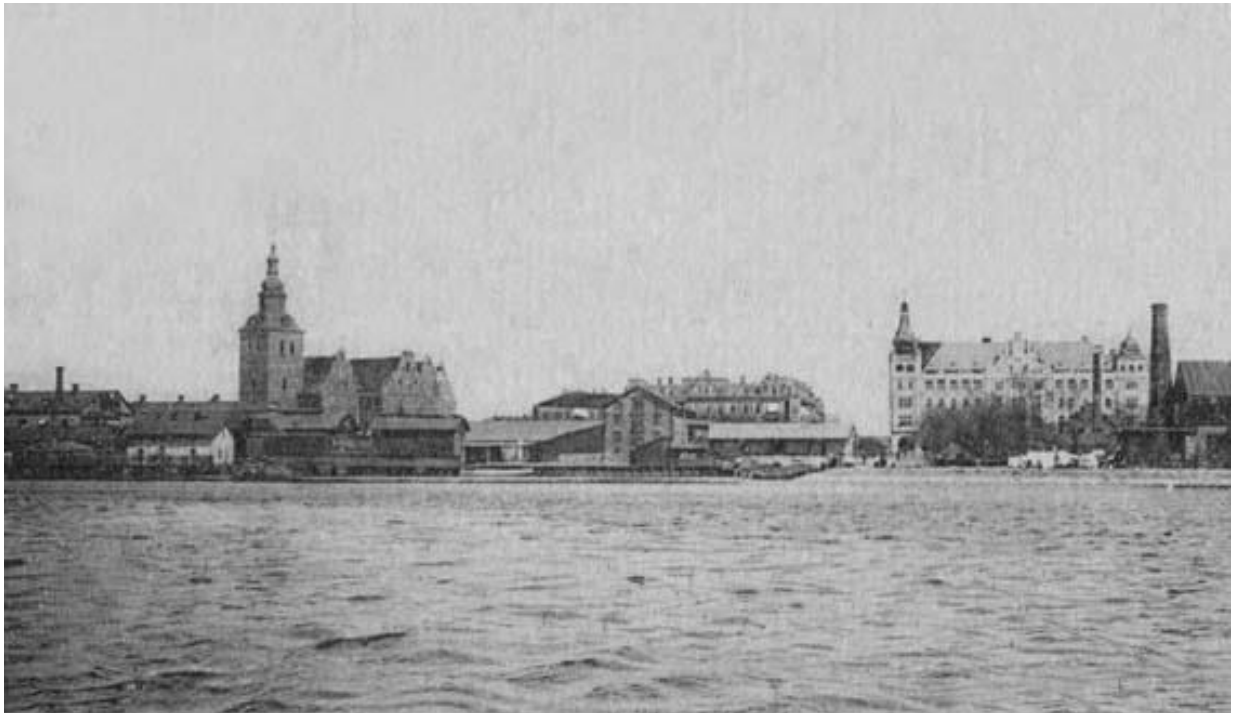

Det litterära Kristianstad

Skyltarnas texter

Andra upplagan (2016)

Kristianstads
kommun

Det litterära Kristianstad

Lördagen den 15 december 2012 hade Gustaf Hellström-sällskapet i samarbete med Kristianstads kommun glädjen att inviga det gemensamma skyltprojektet *Det litterära Kristianstad*. Då var antalet skyltar 15, men i tre omgångar har det sedan ökat till 28 – från Norra Kasern i norr till Gamla Yllefabriken i söder och från promenaden längs ån i väster till Vasagatan i öster.

Staden har stolta traditioner på det litterära området och skyltar har diskuterats även tidigare. Men nu finns de på plats! Gustaf Hellström-sällskapet har ombesörjt val av texter och bilder samt utformning av skyltarna. Dessa har sedan tillskapats och monterats av Hå-Ji Skylt AB, varvid kommunens Kultur- och fritidsförvaltning har stått för kostnaderna, utom beträffande de fyra skyltarna på Söderportgymnasiet, vilka har bekostats av Föreningen Gamla Kristianstadselever.

Texthäftet används med fördel tillsammans med kartan där skyltarnas nummer finns infogade.

Lästips

Alla tiders Kristianstad, del I och II, med texter, kommentarer och krönikor av Thorsten Andersson och Gunnar Lidbom (1986 och 1988)

Athenæum 1864–1970. En långlivad gymnasistförening i Kristianstad (2007) av Disa Lundgren

Det var ingen tjusande idyll. Gustaf Hellström och hans tid (2009), red. Lennart Leopold och Eva Ström

Fredrik Böök. En levnadsteckning (1994) av Svante Nordin

Fredrik Böök och Kristianstad, red. Hans Holmberg

Hjalmar Söderberg i Kristianstad (1988) innehåller författarens egna texter med kommentarer av Lennart Hjelmstedt och Hans Holmberg

Kristianstad i litteraturen (1989) av Hans Holmberg

Stad öppna dig! (2007) av Hans Holmberg

Tre litterära sällskap har hemsidor ägnade sina författare: Frans G. Bengtsson-sällskapet, Gustaf Hellström-sällskapet och Hjalmar Söderberg-sällskapet.

Skyt 1. Stellan Första maj på Norrevall

Löjtnant Petréus lät sin barska blick fara längs pojkarna och - - - Han ryckte till ett ögonblick och så skrek han:

– Vad i helvete - - -! Vad innerst inne i det rena, rama, genomglödgade, heta helvetet - - -! Vad i - - -! *Vad gör du där!*

Stellan hade sjunkit till marken, såsom om kroppen trollats bort ur hans kläder och de fallit i en hög på stenläggningen.

– Opp med dig! Ögonblickligen! Hör du vad jag säger, lymmel! Opp! Kvickt! Kvickt! Ännu fortare! På benen med dig! Hem med dig! Ögonblickligen! Med samma! Kvickt! Spring!

Stellan kröp på alla fyra ur ledet, i samma ögonblick som demonstrationståget svängde in på gatan. Musikanterna torkade sig om munnen, satte bleckinstrumenten mot läpparna och löjtnant Petréus vredgade kommandoröst drunknade i en framtidsmarsch.

Den kvällen höll löjtnant Petréus på att slå lemmarna ur led på sin son.

Ur Dagdrömmar (1921)

Romanen Dagdrömmar är delvis fiktiv men bygger på GUSTAF HELLSTRÖMS (1882-1953) egen uppväxt. I Norra Kasern bodde han i två omgångar. En Första maj vill Stellan gå med i arbetarbarnens egen "demonstration", som ska starta vid "Norrevall". Olyckligtvis är hans stränge far vakthavande officer just den dagen.

Norra kasern och Norreport i vår tid

Gustaf Hellströms far,
Eric August Hellström

Skylt 2. En stram och militärisk rektangel

Det var ingen vanlig stad, i vilken hans och hans fäders vagga stått. [...] På kunglig befallning, som en fästning och ett värn mot svenskarnas infall och härjningar i den rika danska provinsen Skåne, hade den byggts på en sank ö, omfluten av en flod, som varje vår dränkte de kringliggande maderna i vatten och kom hela nejden att se ut som en sjö. Det var ingen vacker stad och vacker hade den heller aldrig varit. En stram och militärisk rektangel med fyra snörräta gator på längden, två bredare och två smala, lika många och lika snörräta tvärgator på reglementerade avstånd korsande långgatorna, allt omgivet av en hög fästningsvall med redutter, bastioner, kanaler, kasematter och metertjocka namnchifferkrönte portar.

Ur *Snörmakare Lekholm får en idé* (1927)

Kristianstadsförfattaren GUSTAF HELLSTRÖM (1882–1953) invaldes i Svenska Akademien 1942. Han bodde då i Stockholm efter ett kringflackande liv som utrikeskorrespondent för Dagens Nyheter.

Vid mitten av 1800-talet var snörmakare Lekholms idé ovanlig – att en hantverkarmästares söner skulle få ta studenten. Och även staden som snörmakaren bodde i var ovanlig.

Skylt 3. Hälsningsceremoni på Stora Torg

Nu genljöd torget av ett långt utdraget: liiiiiiivviii geväää-ä-ää---ääär--- Det var artilleristen, som gick på post utanför högvakten. Och det betydde att klockan var två minuter i tio och att översten visat sig i andra ändan av torget på väg till regementsexpeditionen. Vaktmanskaret störtade ut och ställde upp sig. Vakthavande löjtnanten kommenderade: Giv akt! Gevär ut! Skyyyyldra gevärrrr! Med gravitetiska steg och med högra handen snuddande vid mösskärmen steg översten uppför trapporna till kanslihuset.

Ur *Sex veckor i Arkadien* (1925)

GUSTAF HELLSTRÖM (1882–1953) besökte inte hemstaden Kristianstad många gånger efter uppbrottet i 18-årsåldern, men staden hade format honom och var ofta i hans tankar. ”På ont och gott är jag en Kristianstadpojke”, skrev han en gång.

Scenen ovan återfinns i boken Sex veckor i Arkadien, som är den tredje romanen om Stellan Petreus.

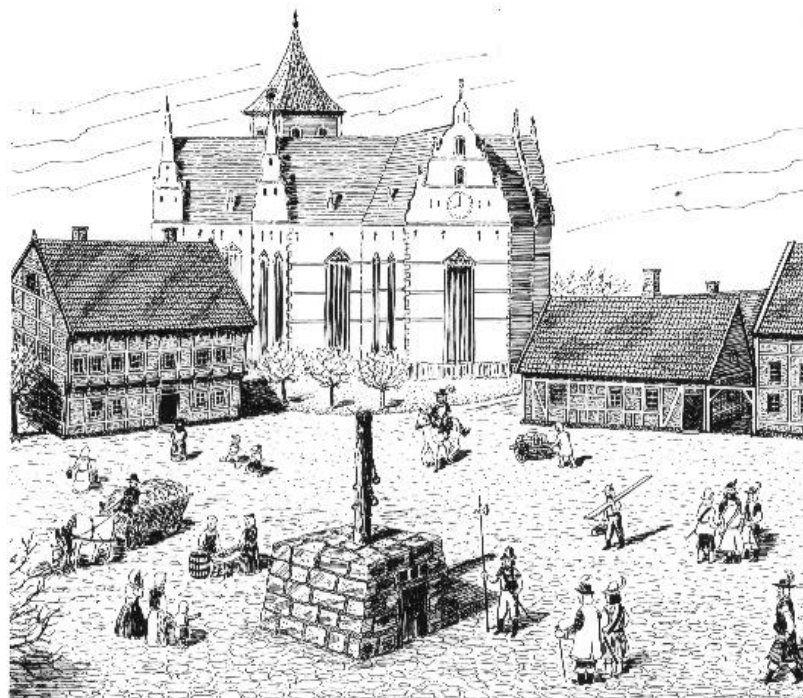
Skylt 4. Lars Wivallius i kåken på Stora Torg

Skärtorsdag afton kastade de mig uti en kista på torget, allmogen till spectakel. Uti högtidsdagarne, när andra besökte herrens tempel, då måtte jag liggia bunden till händer och fötter. De sprungo och glädde sig över mig och gingo fram om mig, mig till spott, och sade: vad må den svensking sjunga för en mäsas för sitt altar?

Jag kunde där varken gå eller stå utan låg bunden till händer och fötter, runna tio veckor som jag aldrig stod på min fot, utan låg där i sådan en illaluktande stank, som hade jag varit en hund. Ja, om en osjäligen best hade sålunda legat så länge, han hade längesedan dött av elände. Det hade mig också hänt, så framt icke någre barmhärtige människor där i staden hade sig över mitt elände förbarmat och mig i hemmelighet någon vederkvickelse tillsänt.

Ur Lars Wivallius dagbok

Tjugofem år gammal satt poeten och äventyraren LARS WIVALLIUS (1605–1669) fängslad i väntan på avrättning i en trång "fängelsekåk" mitt på Stora Torg, i det på den tiden danska Kristianstad. Brottet bestod i att han genom att utge sig för att vara en svensk adelsman hade bedragit en dansk adelsfamilj och "besovit en adelig jungfru". Efter "runda tio veckor" fick han dock hjälp att fly.

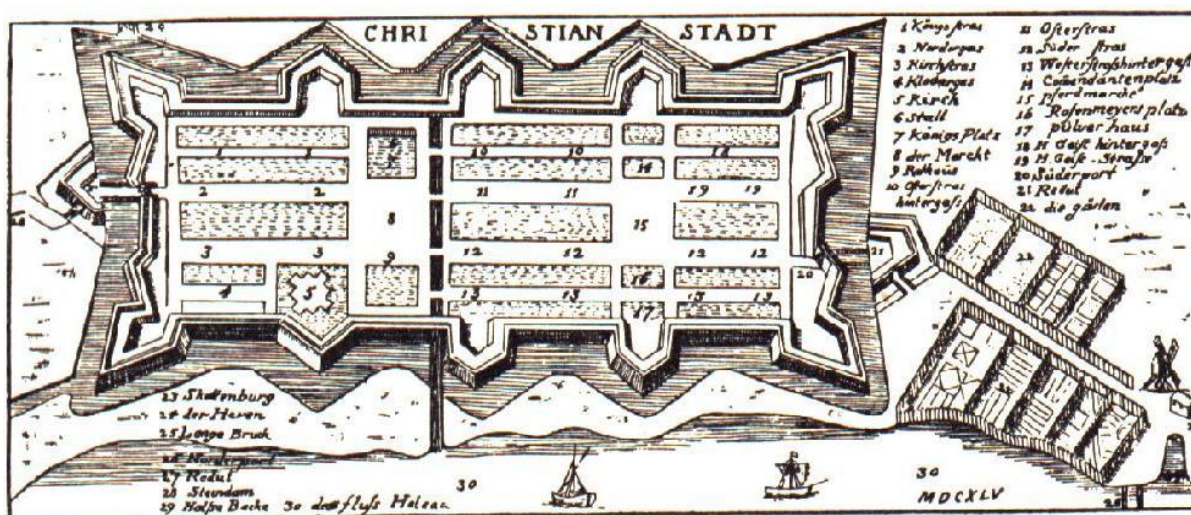
Fängelsekåken, "kistan", på Stora Torg kröntes av en skampåle (teckning av Arno Schmucker i *Alla Tiders Kristianstad. Från Christian IV till Bunny Ragnerstam*)

Skylt 5. En lång och smal rektangel

Jag hade hoppats på ett stycke idyll; jag fick trösta mig med en vacker kyrka, ett par kaserner och två kanoner.

Det gick lätt att få en öfverblick öfver staden: en lång och smal rektangel med kyrkan i ena ändan och läroverket i den andra. Man går rundt omkring den på en halftimme, påstås det, och det är ganska troligt. Jag gick Västra Storgatan fram: några vackra butiker, några nätta pensionsflickor, ett betydligt antal uniformer och naturligtvis en afskyvärd stenläggning, om man undantar ett par små sträckor som äro lagda med tegel i olika färger; det ser ganska småstadselegant ut. Jag föll i en gladare stämning när jag kom in i Västra Boulevarden; det är ett namn som inte låter illa, och det är för öfrigt en vacker promenad. Ån blänker fram mellan de tunna aflövade stammarne; de låga stränderna på andra sidan förlora sig i blågrått här, i soldis där; och en liten kinesisk kiosk nere vid stranden tar sig ganska bra ut, gör ett luftigt och fint intryck.

HJALMAR SÖDERBERG (1869–1941) var under några månader anställd på *Nyaste Kristianstadsbladet*, och i tidningen förmedlade han under den tiden sina intryck av staden och dess invånare, som här i "Vår stad" den 7 december 1891. Bilden är ett självporträtt från året innan.

Plan av Kristianstad 1645. Längst t. h. ses kálhagarna utanför Söderport.

Skylt 6. Toffelhjältens uppror

Snörmakaren hade kommit fram till sin ägande fastighet, tog de tre trappstegen i ett leopardskutt och hamrade med knutna nävar på porten:

– Öppna, Augusta, öppna, annars fan min själ...

De andra hade stannat ett ögonblick och åsågo hans förehavande. [---]

Snörmakaren dunkade ånyo på porten:

– Öppna, Augusta, säger jag, annars fan min själ...

Nu hade renskrivaren kommit fram till honom. [---]

– Lagg dig inte i det här, kalligraf. Vårdinnan ska ta mot sina gäster på trappan.

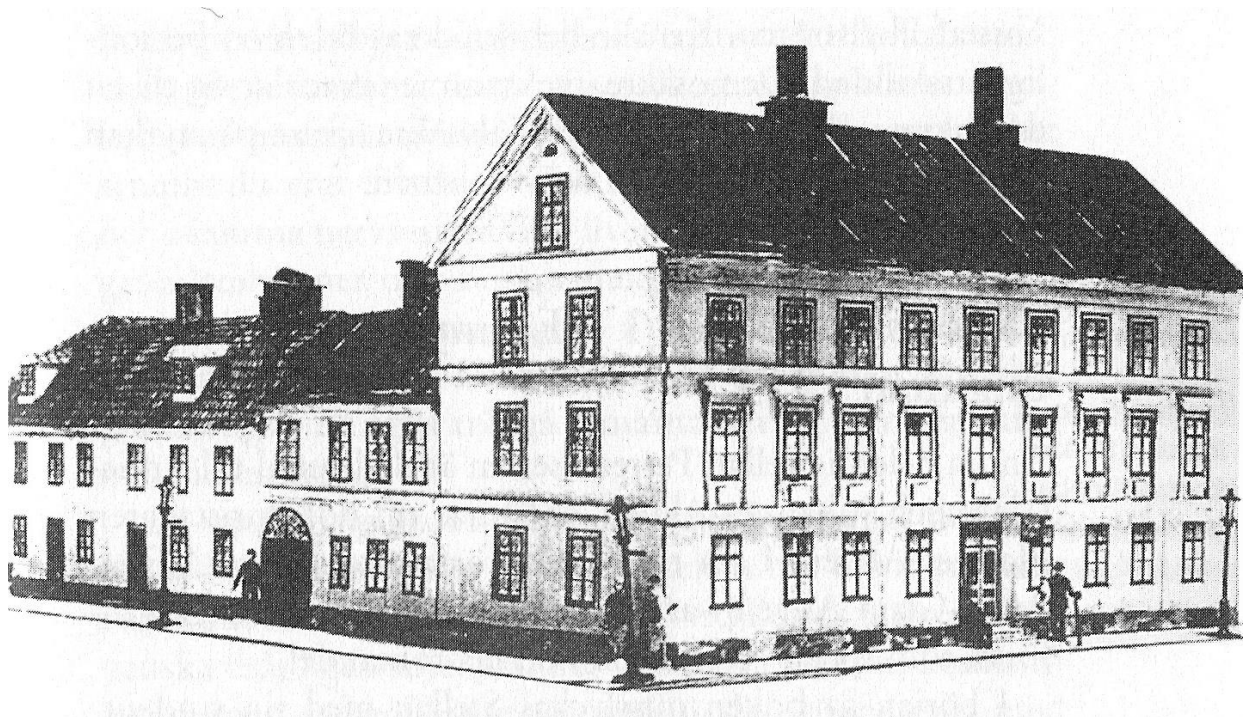
Han bearbetade porten på nytt:

– Öppna säger jag, annars fan min själ...

Ur *Snörmakare Lekholm får en idé* (1927)

Här i fastigheten bodde och verkade under GUSTAF HELLSTRÖMS (1882-1953) uppväxt en snörmakare, och här tänker sig författaren att hans fiktive snörmakare Lekholm bor.

En klar vinternatt planerar den kuvade snörmakaren till vännernas förvåning ett uppror mot hustrun Augusta och bjuder hem dem på biffstek med lök. Från Hotell Schweden tågar de över Lilla Torg och in på Östra Storgatan norrut och fram till fastigheten.

Modell av Gustaf Hellströms uppväxtkvarter, där Sparbanken nu ligger. Det större huset längs Östra Boulevarden motsvarar romanens "Storehus", medan "Lillehus" inte syns här, eftersom det låg på andra sidan kvarteret längs "Smalgatan", alltså nuvarande Östra Vallgatan. I huset med inkörsporten, till vänster om Storehus (vid nuvarande Döbelnsgatan), föddes Gustaf Hellström, och där bodde han de första åtta åren av sitt liv. I "Storhus" bodde han endast ett par år i de lägre tonåren.

Skylt 7. Storehus och Lillehus

Det hus, i vilket Stellan bodde, bestod av två komplex. Det ena kallades Storehus, det andra Lillehus.

Tillsammans utgjorde de en bild av det moderna samhället.

Storehus var en rymlig, vitrappad bygglåda i tre våningar, som skulle ha tillfredsställt även de längst gående pretentioner på raka linjer och plana ytor.

[---]

Lillehus vette åt smalgatan. Det var en våning lägre än Storehus, med små, kvadratiska fönster, grått till färgen, eftersom det aldrig nykalkades, men med kritvita fläckar, där den avfallna rappningen lagats. I Lillehus funnos bostäder om ett rum och kök, där arbetare från den mekaniska verkstaden trängt sig samman med sina barnrika familjer.

Ur *Dagdrömmar* (1921)

Författaren och akademiledamoten GUSTAF HELLSTRÖMS (1882-1953) barndomshem låg i södra delen av det nutida Sparbankskvarteret, med ingång från nuvarande Döbelnsgatan. I den delvis självbiografiska romanen Dagdrömmar finns den berömda skildringen av Storehus och Lillehus.

Skylt 8. Ungdomens promenad

Senare på eftermiddagen, då skymningen föll på, då lyktorna tändes och butiksfönsterna strålade, gick Stellan en halvtimme på Västra Storgatan, gymnasisters och skolflickors rendez-vous.

Han gick där nu med full rätt: han var själv gymnasist.

Han såg på flickornas brunbrända ansikten och av havsbaden blekta flätor. Då och då hälsade han. Där var Märta Gyllencrantz och Anna Ekenstjerna och Ebba Boberg ... hela raden. Liksom gymnasisterna gingo de i par eller tre i led. De två könen hade ännu ej hunnit beblanda sig med varandra. Det var säsongens första dag. Men man möttes med snabba ögonkast, som tycktes fråga: Har du blivit stiligare sen förra terminen? Är det dig jag ska svärma för i höst i brist på den *riktiga*, den okända, hon som nu går någonstans på en gata i en stad långt, långt härifrån?

Ur *Dagdrömmar* (1921)

GUSTAF HELLSTRÖMS (1882-1953) sju romaner om Stellan Petreus bygger på möten med människor och miljöer under ett kringflackande liv som författare och utrikeskorrespondent. Västra Storgatan från Lilla Torg till Hesslegatan var ungdomens promenadstråk på Hellströms tid och även långt senare.

Skylt 9. Den nyfrusna ån

Så kommenderade Kalle:

– Ett - - - ttt - - - våååå - - - ttttrrr - - -

Stellans hjärta bultade hårt, som om det ville spränga bröstkorgen. Han slöt ögonen och tog ett glidande steg ut på det svarta. Det gick - - - Ett steg till. Nu såg han åt sidan. Kalle stod ännu kvar.

– Kommer du inte? ropade han som i ångest och stannade.

– Stanna inte! ropade Kalle tillbaka. Stanna inte!

Stellans ögon blevo plötsligen alldeles stela av skräck. Och ögonblicket efter gav han till ett gällt, hest skrik. Det krasade under honom. Han sjönk, drogs ned av något isande kallt och vått och tungt.

– Opp mä armarna! Opp mä armarna! ropade Kalle. Hör du inte! Opp mä dom! Hit mä linan, pojkar! Kvickt! Kvickt!

Det sista Stellan såg var Kalle, som krypande närmade sig honom:

– Hugg tag i linan, hugg tag, ser du den inte! Här! Här!

Ur *Dagdrömmar* (1921)

GUSTAF HELLSTRÖMS (1882–1953) roman Dagdrömmar är den första av de sju mer eller mindre självbiografiska böckerna om Stellan Petreus. På vintrarna tävlade läroverkets pojkar med folkskolans om att bli de första att våga sig över den nyfrusna Helge å.

Skylt 10. Från Helgeåns stränder

Höst och vår steg vattnet i Helgeån. På andra sidan strömfåran bredde sig översvämningen likt en strandlös sjö, där bondgårdarna stack upp som öar, och i förstaden Hvilan såg man ibland med blotta ögat, hur invånarna rodde till sina hus i båtar. Gula vågor fräste kring brokaren på Långebro, kanalen steg upp på Fiskartorget som en objuden gäst, strandbanken längs Tivoli släppte vattnet igenom, halva Tivoli blev en sjö, och det fanns höstdagar, då Helgeån gick till storms mot stenvallen med rasande, vitskummiga böljor. Det var härligt att stå där ute, genompiskad av blåsten, när fraggan flög i luften som snö och fäste sig i trädgrenarna, när stenarna rycktes loss och rasade, grästorvorna och

sandsäckarna sögs ner i svallet, och hjälpfördämningarna, sammanfogade av stockar, slog dånande slag mot kajen. Kampen var oviss och spännande. Man borde ju rättvisligen hålla med vallen, med ordningen och samhället, men i trotsigt jubel höll vi med Helgeån, vår store lekkamrat, som gjorde uppror.

Ur *Historier från Helgeån och hembygden* (1951)

Litteraturprofessorn, kritikern och akademiledamoten FREDRIK BÖÖK (1883–1961) älskade sin uppväxtstad och återvände gärna dit i sina skrifter. Det han särskilt håller fram för oss att se är barndomshemmet på Västra Storgatan, läroverket och – inte minst – Helge å.

Skylt 11. Gamla Södra Kasern

Utanför föll den sena februarisnön i stora flingor, som smälte. [---]

Från kaserngården andra sidan granarna hördes det taktfasta trampet av marscherande fötter, höga kommandorop, en kort trumpetsignal och gnäggandet av en häst, som ensam leddes ut ur en av de långa, gulvita stallbyggnaderna.

[---]

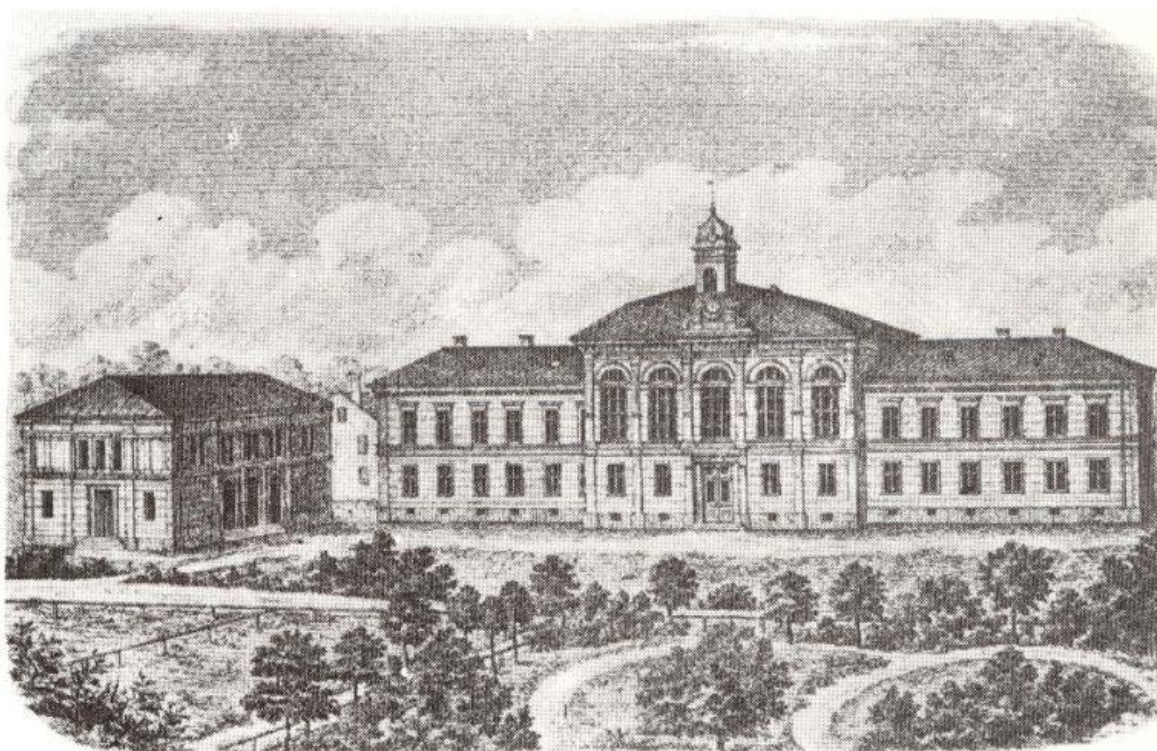
Stellan klättrade upp på hästen, drog sabeln ur baljan och kommenderade: – Framåt masch!

Han lekte pappa. Det var den roligaste lek han visste. Hans far var det ståtligaste, han någonsin sett. Varje morgon låg Stellan i fönstret och såg honom komma ridande ut från kaserngrindarna. Ibland var han ensam. Ibland hade han många, många knektar bakom sig. Och ibland hade de också kanoner. Det var det underbaraste av allt.

Ur

Dagdrömmar (1921)

GUSTAF HELLSTRÖMS (1882–1953) familj bodde under några år på 1890-talet här i Gamla Södra Kasern, där underofficersbostäder var inrymda på gavlarna. Men i romanen Dagdrömmar är Stellas far officer och familjen tänks bo strax utanför kasernområdet, en bit österut längs Södra Kaserngatan.

Läroverket i Kristianstad före senare ombyggnader

Skylt 12. Granitartade män

Kristianstads läroverks nitälskande pedagoger, mestadels granitartade män av 1600-talstyp, undervisade oss med stadig hjälp av rottingar, pekpinningar, renhorn och fiolstråkar. Blodvite, hål i skallen, lossnade öronflikar o. dyl. väckte ingen större uppmärksamhet hos någon part. Örfilar, utdelade av sagolika gamla virtuoser, räknades av vårt härdade släkte icke som kroppsaga, utom då trumhinnan sprack. Under dessa heroiska förhållanden är det anmärkningsvärt, att Ivar Behring aldrig någon gång befanns värd att agas. Det enda obetydliga undantaget var i tredje klassen, då han fick en örfil i tyska, när han tre eller fyra gånger i rask följd envisades med att uttala verbet "verarbeiten" med tonvikt på första stavelsen, trots alltmera hotfulla hostningar och skrän från den honom eljest med rätta välvillige adjunkt Franzén, en mäktiga hårdhänt herre under sin glanstid men sedermera tämjd av ett grovlemmat och ilsket pedagogiskt fruntimmer, som han råkade bli gift med.

Ur *En minnesbok* (1955)

FRANS G. BENGTSSON (1894–1954) skildrar hårdföra vikingar i romanerna om Röde Orm, och hårdföra hade tydligen också hans lärare varit. Han var aktiv i gymnastikföreningen Athenæum och redaktör för dess tidning.

Skylt 13. Debut i Athenæum

Att hålla redogörelse är en påfrestande uppgift. Man känner i hög grad det litterära arvet från hrr Hellström, Böök, Almryd m fl tynga sina skuldror. Skakar man lättsinnigt av sig detta tryck, kvarstår i alla fall ett faktum: Man måste beväpna sig med en Secret Service-mans skarpsinnighet och i grunden utforska den labyrint som det allmänna skvallret utgör vid Christianstads Gymnasium. Annars kanske man ger rätt pikar åt fel person. [---]

Det var fredagen d. 19 januari, 1945, kl 7,27 e.m. Jag var på väg till ett sammanträde i den minst litterära av alla föreningar i det mest hala och livsfarliga av alla väglag. Vid Littorins hörna uppfångade mitt öra egenartade vibrationer i etern. Jag stannade. Långt bortifrån hördes ett frustande, dånande ljud, som alltmer antog karaktären av en centaurs gnäggande läte. Vägled av polstjärnan plus detta imponerande ljud halkade jag vidare. När jag trädde in mina ben i föreningen Athenæum, skrattade herr Almryd fortfarande. [---]

Ur Tidskriften *Athenæum* (1945)

Författaren BIRGITTA TROTZIG (1929–2011) blev invald i Svenska Akademien 1993. Hon debuterade i Athenæums tidskrift med ovanstående redogörelse.

Skylt 14. Första dagen

Äntligen bröt den sista dagen i augusti in – klockan åtta på morgonen skulle provningarna börja på skolan. [---] Ur alla väderstreck närmade sig tveksamma små vandrare. De minsta hade nyss fyllt nio år och tittade med bävan opp mot bönesalens höga kyrkfönster och mot lanterninen på taket med sin klocka – efter den klockan skulle deras liv rätta sig nästan ett helt årtionde, ända tills de blev studenter. Blyga stannade de framför stora ingången, tittade på varandra, skubbade sig hop i små grupper, men kom sig knappt för att säga ett enda ord, och vågade inte stiga in.

[---] Nu var det bara två minuter kvar, och helt oväntat sköt det fram en del nya pojkar över skolgården – några kom makligt drivande med händerna i byxfickan, andra gled tyst längs skolans hörn, andra åter kom i frysprång opp från bulevarden, men alla hade inrättat det så, att en minut före åtta stod de vid ingången. Det var kvarsittarna, de erfarna och visa. Föraktfullt mönstrade de nybörjargruppen [...].

Ur *Storskolan* (1940)

Den blivande kritikern, professorn och akademiledamoten FREDRIK BÖÖK (1883–1961) var skolkamrat med Gustaf Hellström. I romanen Storskolan läser vi om läroverket och den socialt skiktade stad som var deras. Antalet nybörjare på läroverket var mycket lågt, cirka tjugo.

Skylt 15. Släkten Lekholms förste student

Lars far, matematikern, hade själv varit nere på skolplanen och tagit emot honom. Hans hustru hade inte vågat sig dit. Man kunde ju aldrig veta ... Det otroliga kunde ju hända ... [---]

Men matematikern var säker på sig själv. Och han gick. Han hade fattat posto vid staketet till landshövdingens trädgård, alldeles framför en blommande vit syrenbuske. [---] Gömd bakom ryggen höll han en ebenholtskäpp med krycka i ciselerat silver med monogram och datum. [---] portarna slängdes upp på vid gavel och den vithövdade skaran trängde ut [---]. Ur virrvarret av hurrarop och blommor armbågade sig en ensam student och gick lugnt fram till den plats, där hans far enligt förut given order väntade honom, en lång, ranglig ljushårig pojke med skäggfinnar på hakan. Matematikern tog fram käppen ur dess gömställe bakom ryggen, kände på den ett par slag, vägde den i sin hand och räckte honom den.

– Nå, sade fadern med ett leende, du hasade dig i alla fall igenom. Gratulerar. [---] Nu får vi raska på hem. Mor är så nervös.

Ur *Snörmakare Lekholm får en idé* (1927)

I GUSTAF HELLSTRÖMS (1882-1953) roman Snörmakare Lekholm får en idé blir sonsonen Lars den förste att kunna förverkliga farfaderns ursprungliga idé – att sönerna skulle få ta studenten.

Skylt 16. En lättsinnig gest

En stor kula av järn krossade murarna av tegel som rasade ner mot den avspärrade gatan. Hörnhuset Vasagatan–Södra Kaserngatan höll på att rivas och dammet rök längs hela kvarteret, arbetarna attackerade med kraft väggar och fönster som föll ner med vällustiga brak i den vällovliga avsikten att skapa luft och ljus. Barn stod stilla och glodde, närmast i andakt över detta energiska raserande, som gick stötvis, långsamt och metodiskt, men ändå eggande, lustfyllt, tills plötsligt ett helt segment av byggnaden gav vika och med ett dovt brak föll ner mot marken. Barnen kände igen den lättsinniga gestalten, som när de med en enda storslagen gest river ner det leksakstorn av tråklossar de med precision och möda strax innan byggt upp. [---]

Det var en missionskyrka byggd 1902 och inrymd i en lägenhet som revs. Jag hade aldrig varit därinne, bara sett trappan och om söndagarna sett fromma skuggor glida in genom portarna till lokalen där gudstjänst hölls varje vecka. [---]

Ur *Den flödande lyckan* (2011)

Eva Ström (född 1947) är poet och romanförfattare. I romanen Den flödande lyckan (2011) öppnar hon några av Vasagatans byggnader och lägenheter för oss och ger oss inblick i deras liv som bött där – några är högst verkliga personer, andra fiktiva.

Skylt 17. Evighetens blänk

Sakta flyter Helgeå
under himmelsegel
som förminskas i en blå
kurvig vattenspegel.

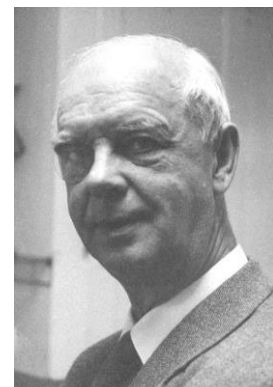
Sångaren bland raka strån
har stämt ner sitt nummer
men en halvton hörs ifrån
fågelboets slummer.

Om en näckros vita skört
hukar sig och niger
är det bara för en mört
som ur djupet stiger.

Som sekundens klara stänk
från den lyfta åran
faller evighetens blänk
över vattenfåran.

Ur *Album* (1957)

Karl Oskar Hammarlund (1890–1959) var medarbetare i Kristianstads Läns Tidning och var under några år dess chefredaktör. Hans av läsekretsen högt uppskattade kåserier, essäer, dagsverser och dikter hade ofta lokal förankring, som denna lilla dikt som låter evigheten anas i ett vattenstänk på Helgeå.

Skylt 18. Morgon i Vattenriket

Vad dessa morgnar var fina i det flacka flodlandskapet. Den bruna kärrhöken var min vän, den seglade därute med uppvikta vingar. De ljusgrå pilarna var som olivträd i ett arkadiskt landskap. Det var aldrig tyst i sävdungar och vassriken, vattenfåglarna var alltid i gång, sothöns, doppingar, allt vad där fanns, och hade jag tur när jag kom nära med kikaren kunde jag få se sävsångaren klänga i det randiga ljuset i vassen och sen sitta med öppen näbb och låta sitt välljud klinga ut över vattenvärlden.

Det kom ibland en häger flygande på mäktiga vingar och halsen mjukt dubbelvikt, den klev med långa svarta ben i våtängarna och jagade smådjur. Uppe kring gårdens vitkalkade väggar och röda tegeltak svepte tornsvalorna i eskadrar och gälla skin, sen steg de som svarta stjärnor i skyn. De skulle snart vara borta, vi närmade oss slutet av augusti.

Jag följde med kikaren deras lätta lekar i luften och kände den vanliga avunden mot deras fria liv som jag ändå visste inte var så fritt utan noga fastlagt och programmerat.

Ur *Onkel Enoks hus*

(1975)

Olle Hammarlund (1918–1976) var journalist och författare. Uppvuxen i Kristianstad, där fadern Karl Oskar var tidningsman, lät han ofta staden och den omgivande vattenvärlden vara ämnen för minnen och funderingar.

Skylt 19. ÅN OCH MADERNA

Stellan hade lämnat parken och på måfå gått en gata fram, som ledde ut ur staden. Nu stod han på den långa järnbron och stirrade ned i den sammetssvarta strömfåran. Maderna till vänster lågo i vårnattens dimmor som lätta, vita moln. Men över ån var det klart. Stjärnorna speglade sig som ringlande guldband i det snabba förbiflytande vattnet. Han stod och såg ned på dessa gyllene band. En skjuts for i trav över bron och kom den att svikta och gunga. Borta från parkrestaurangen spelades en vals: Donauwellen.

Stellan såg sig omkring, på madernas lätta vårmolnsdimmor, på stjärnorna, som flöto i vattnet. Han kände gungningen i brons järnkonstruktion, hörde valsens toner borta från parken...

Och plötsligen andades han ett djupt, djupt andetag. Det kom en underlig ro och styrka över honom. Det var, som om han befunnit sig uppe i den gungande etern, med moln och stjärnor under sig, som om han hört sfärernas harmoni.

Han såg livet! Han kände det med hela sin varelse. [---]

Ur *Dagdrömmar* (1921)

I GUSTAF HELLSTRÖMS (1882-1953) sju romaner om Stellan Petreus försöker han i fiktiv form komma underfund med sig själv och sitt liv.

Skylt 20. Maskinsamhället

Yllan var en lång svartgrå tegelbyggnad med nertill kritslammade fönster. Hela dagen när fabriken var igång darrade och vibrerade gatorna och husväggarna i kvarteret omkring av dånet från maskinerna [---]. Inne i fabriken i de vidsträckta låga skakande salarna med sina täta maskinrader på de oljefläckiga golven var det kvavt, ångigt, fnykigt, filtigt, en dimma av kringvirvlande trådstoft. [---] Det var en kvav luft att andas, tung och liksom härsken av lukten av ull, damm, rykande maskinolja, kvinnokön. – Och dånet. – Alla maskinerna som rusade på i sin takt. [---]

Och varje morgon på slaget sju trängde sig en morgontyst massa mödrar och flickor in mellan grindarna och spred sig i salarna, var och en till sin plats i det stora mörka maskinsamhället, som rasslande trögt trampande satte igång. [---]

Ty det var ett nötande nötande arbete modern försörjde dem på, det fnykiga mörkret där trådarna ilade. Ilade och pilade vindlade och vände otäckt ljusglänsande genom den stora mörka maskinsalen.

Ur *Dykungens dotter* (1985)

Författaren och akademiledamoten Birgitta Trotzig (1929–2011) kom till Kristianstad som nioåring. Där och i trakterna omkring, som blev hennes litterära landskap, lever de utsatta människor som ofta skildras i hennes romaner. Som här i yllefabriken nära dykungens rike.

Skylt 21. En sovande småstad

Det är natt, och den lilla rektangeln ligger tyst och öde. Man har redan släckt de flesta gaslyktorna; vid ett och annat hörn fladdrar ännu en låga genom mörkret. Stegen klinga hårda mot gatläggningen, det ger eko mellan husraderna. Gatorna ligger tomma. Man sover öfver allt – sover dygdigt och stilla bakom fällda gardiner.

Polisen går af och an och filosoferar trött och ensam. Eller kanhända han sover; i det yrket bör man kunna vänja sig att gå och sova, i synnerhet i en fredlig liten stad som denna.

Och öfver lilla torget kryssar en artillerist på nattpermission. Dimman har drifvit undan; det är stjärnklart. Orion står i sydöst; hans bälte strålar som diamanter. Om man vill glömma hvar man är, bör man se mot stjärnorna; de lysa lika vackert öfver allt, och de verka aldrig småstad.

Ur ”Vår stad”

Hjalmar Söderberg (1869–1941) hade bara varit i staden någon vecka då han i Kristianstadsbladet publicerade dessa ”flyktiga intryck”. Småstaden passade honom inte, och några månader senare skrev han till vännen Bo Bergman i Stockholm: ”Fy fan, kära du, här är förbannat ledsamt. Jag är mycket anfäktad av hemsjuka.”

Skylt 22. Mäster Palm

Palm knackade med knogarna i bordet.

– Nåväl, sa han. De är egentligen inte ja som ska välkomna, men ja gjort ändå ... å så många sen ... De är väl ligeså gott å ta de viktigaste först ... Ni har tänkt över va ja sa igår å läst programmet nu? ... Gott. Å ja hoppas de va te belåtenhet å att ni är beredda å skriva under påt.

Några svarade ja, andra nickade medhållande – ingen sa emot.

– Javäl ... Är ni då me på å bilda en sektion som ska anslutas te socialdemokratiska arbetarpartit ... när ett sånt blir bildat för hela landet? Kan vi besluta de?

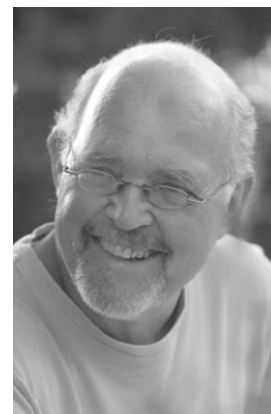
– JA-AA!

Alla riktigt hoppade till, förvånade över styrkan av deras egna, samfälliga röster – som ett åskdunder lät det närapå.

– Gott, sa mäster Palm. Meget gott kamrater–

Ur *Uppbrottets timme* (1975)

Bunny Ragnerstam (född 1944) har varit journalist på Kristianstadsbladet. I romanen Uppbrottets timme skildrar han hur en skara arbetare samlas i detta hus, hemma hos skomakaren Anders Nilsson, för att under ledning av den agiterande skraddarmästaren August Palm bilda stadens första socialdemokratiska arbetarorganisation.

Skylt 23. Kristianstad anno 1749

Tvenne torg äro i staden, och en uppmurad *grav* eller grakt [...] stryker tvärt igenom staden jämte södra sidan av norra torget. *Husen* äro mestedels korsverke, täckte med tegeltak, snygge och väl avputsade. *Luckorna* på husen för fenstren hänga icke på hakar utan nedsläppas uti falsar under fenstren. Små *hökarebodas* äro merendels byggde under fenstren vid gatan på tyska sättet. [---]

VINRANKOR växte här vid väggarna av husen ävensom vid Sinclairsholm och uppdrogos till fenstren i andra våningen, där de gåvo sina mogna druvor och vittnade om klimatets ansenliga mildhet emot de övra provinciers; men om vintertiden lades desse merendels neder och täcktes med någon hästegödsel. [---]

KYRKAN i Kristianstad är präktig. Uti henne ses tio märkvärdige *pelare* av en karls tjocklek, huggne merendels av en enda sten eller *saxo quartzoso-spatoso*, vilka till större delen räcka i ett stycke ifrån foten upp till kronan till valvet.

Predikstolen är av svart marmor med alabaster-bilder utsirad.

Altaretavlan är mycket hög och mestendels av svart marmor.

Ur *Skånska resan* (1751)

Den 19 maj 1749, i början av sin skånska resa, nådde Carl Linnæus (1707–78) den för en upplänning exotiska staden Kristianstad.

Skylt 24. En doft- och ljudsymfoni från Ljunggrens verkstad

Till sin egen förvåning upptäckte han vart han gått.

Ett tunt sotlager från Ljunggrens verkstad täckte nästan allting här på söder. Röken drev med vindarna från skorstenarna inne på verkstadsområdet, för tillfället västerifrån ner mot honom på gatan och han hostade. Det luktade olja och sågfilspån och bortifrån spritfabriken sötsurt av mäsik och finkel.

Hit hade således hans fötter styrt honom.

Klockan kunde inte vara tie än och det dröjde till nästa rast på verkstan. Därinne pågick arbetet för fullt, det dunkade och gnisslade, small och klang. Han gick långsamt längs storgatan med fabriken på höger hand. I byggnaden mot gatan fanns närmast plåtslageriet, därefter snickeriet – en ljudsymfoni av hammarslag mot plåt och trä hördes därifrån.

Ur *Innan dagen gryr* (1974)

Dokumentärromanen Innan dagen gryr är den första av fyra om 1880-talets Kristianstad, där en arbetarrörelse trevande växer fram. Bunny Ragnerstam (född 1944) skildrar här ett myller av människor – fattiga och rika, kvinnor och män, arbetare, borgare, soldater, officerare...

Skylt 25. När lille Christian mötte kungen

Barnet Christian möter en dag en hel flock med finklädda herrar. [---]

Han där i den svarta plymhatten och spetsskägget glor ner på Christian och tänker fortsätta. Men det dansar så mörka lockar på pojkens axlar, ögonen är så besynnerligt vackra. Och vad heter du?

– Christian, säger Christian och gör en liten bock igen.

– Nej, men gör du. Det gör jag också.

– Då är du kungen, säger Christian lite förvånad. Han har dunkla föreställningar om hur en kung ska se ut, den här är inte riktigt som han tänkt sig.

– För kungen heter efter mig, säger han.

Nu ger kungen upp ett skratt och det är det första som hörts sen han kommit.

– Jaså, jag heter efter dig, din knippel. Och inte du efter mig. Det var som ... Kungen sväljer svärordet.

– Nej, för det är bara kungen och jag som heter Christian.

Ur *Kungens stad* (1969)

Eva Waldemarsson (1903–86) var född i Rinkaby, och uppväxten där skildras livfullt i romanen Min far sköt en stork (1984). I Kungens stad följer vi några av de människor som tvingades flytta från den brända staden Vä och börja om på nytt i Christian IV:s nygrundade stad.

Skylt 26. Staden, vattenvägarna och grönskan

Staden var genomdragen av och omgiven av vattenvägar som förde långt bort – från kanalerna till ån till sjöarna de väldiga vassvattenrikena runtomkring. Det var en liten slät rätlinjig stad med ett antal stora arbetsplaster, tre fabriker, två regementen, skolor. Men om sommaren var allt det raka (en gång utmätt med militärstabslinjal i regementsbymönster) invävt i viskande, växande svällande grönska, det var nästan så att rothärvorna från träden vid de djupt igenvuxna kanalerna stack upp i gatorna, det raka genomträngdes av dyhåll, vattendoffer, mörkt och grönt kaos, överallt andades och viskade löv, överallt hängde i sommarskymningen vid lövmassornas honungsandedräkt de darrande dunkla svärmarfjärilarna med sina dolda färger sedda bara av Gud.

Ur "Skämtet" (1977)

Hos författaren och akademiledamoten Birgitta Trotzig (1929–2011) bildar Kristianstad och dess vattenrika nejder en suggestiv och nära nog mytisk bakgrund till människornas livskamp. "Skämtet" står i samlingen Berättelser från 1977.

Skylt 27. Här ska kyrkan stå

Sen dras Hans fiskares ögon till den allra finaste av herrarna [...], hakskägget står rakt ut, den plym prydda hatten skjuter ut sina svarta brätten, som med all världens makt. Det glänser och glimmar kring krage och handlovar. Tjock är han och stövelnosarna sparkar lite ilsket i mörjan.

Nu går han och ställer sig mitt på ön, där finns en aldrig så liten torr plats. [---] Nu tar han, den där väldige och förnäme och slår ut med handen. Nu ser det ut som om den mäktige tänker säga något. Och Hans förstår plötsligt att denne är kungen Christian IV av Danmark.

Hans fiskares mun står vidöppen, han vågar knappt andas, han väntar på detta kungsord. – Här, säger kungen, här. Så gör han en paus och armen beskriver en svepande gest. – Här ska kyrkan stå.

Då faller Hans fiskare rätt ner på sina knän och gråter.

Ur Kungens stad (1969)

Eva Waldemarsson (1903–86) förlade gärna sina berättelser till Kristianstad och trakterna häromkring. I romanen Kungens stad berättar hon om några människooden under åren kring stadens grundläggning i början av 1600-talet.

Skylt 28. En vandring ut mot Norra Åsums kyrka

Vi vandrade ut från staden som på håll, betraktad från de delvis snötäckta ängarna, såg egendomligt nyanlagd ut, tillfällig, gammaldags, under uppförande, adertonhundrat. Borgarhusen tronade solida i marsluset, lugnt förmögna, vilande i sund förträfflighet. Kyrkans stora gavlar verkade på detta avstånd tunna och sköra som om det flödande solluset när som helst skulle kunna krossa de stora drivbänkslika gavelfönstren.

En raggig gräsplan där snön ännu låg i fläckar var vårt mål och här sköt ännu en kyrka upp, vit och väldig, inte skör, utan gediget infattad i den svarta leran som en väldig vit tand i en kraftig gom. Men tornet reste sig med en viss magnificens och en klase av fåglar lyfte från torntaket och spred sig över himlen.

Ur Samtal med en daimon (1986)

I berättelsen Samtal med en daimon skildrar Eva Ström (född 1947) en människas funderingar kring sin egen identitet. Är vi verkligen fångar i tiden? Kan vi inte överskrida tid och rum och bli någon delvis annan? Årkebiskop Absalons vitkalkade 1100-talskyrka i Norra Åsum är ett av de nav som det inre samtalet kretsar kring.

Gustaf Hellström-sällskapet är ett ideologiskt fristående sällskap, som verkar för att lyfta fram Gustaf Hellströms litterära författarskap och journalistik. Sällskapet har sitt säte i Kristianstad.

Adress: c/o Lennart Leopold, Floravägen 74, 291 43 Kristianstad.

Mailadress: gustaf.hellstromsallskapet@gmail.com

Hemsidans adress: www.gustafhellstrom.se

Styrelse: Disa Lundgren, ordförande; Roland Persson, kassör; Bo Silverbern, sekreterare; Bengt Granstrand, Hugo Karlsson, Lennart Leopold, Anders Tell och Margareta Wingårdh, ledamöter.

Hedersmedlemmar: Christina Hamrin, Hans Holmberg och Daniel Soutine.

Ständigt medlemskap: Helge Grünbaum och *Kristianstadsbladet*

Medlemsblad, redaktör: Lennart Leopold

Skriftserie, redaktörer i olika konstellationer år för år: Lennart Leopold, Disa Lundgren, Jane Mattisson Ekstam, Roland Persson samt Sigurd Rothstein

Hemsida, redaktör: Lennart Leopold

Medlemsavgift: 125 kronor för enskild medlem, 50 kronor för familjemedlem. Engångsavgift för ständigt medlemskap 2000 kronor. Medlemsavgiften betalas på **bankgiro 5584-8147**. Glöm inte att skriva ditt namn och adress!

Sponsring eller annat stöd 2015: Folkuniversitetet, Handelsbanken, Kristianstad Bokhandel, Kristianstads kommun samt Svenska Akademien.